

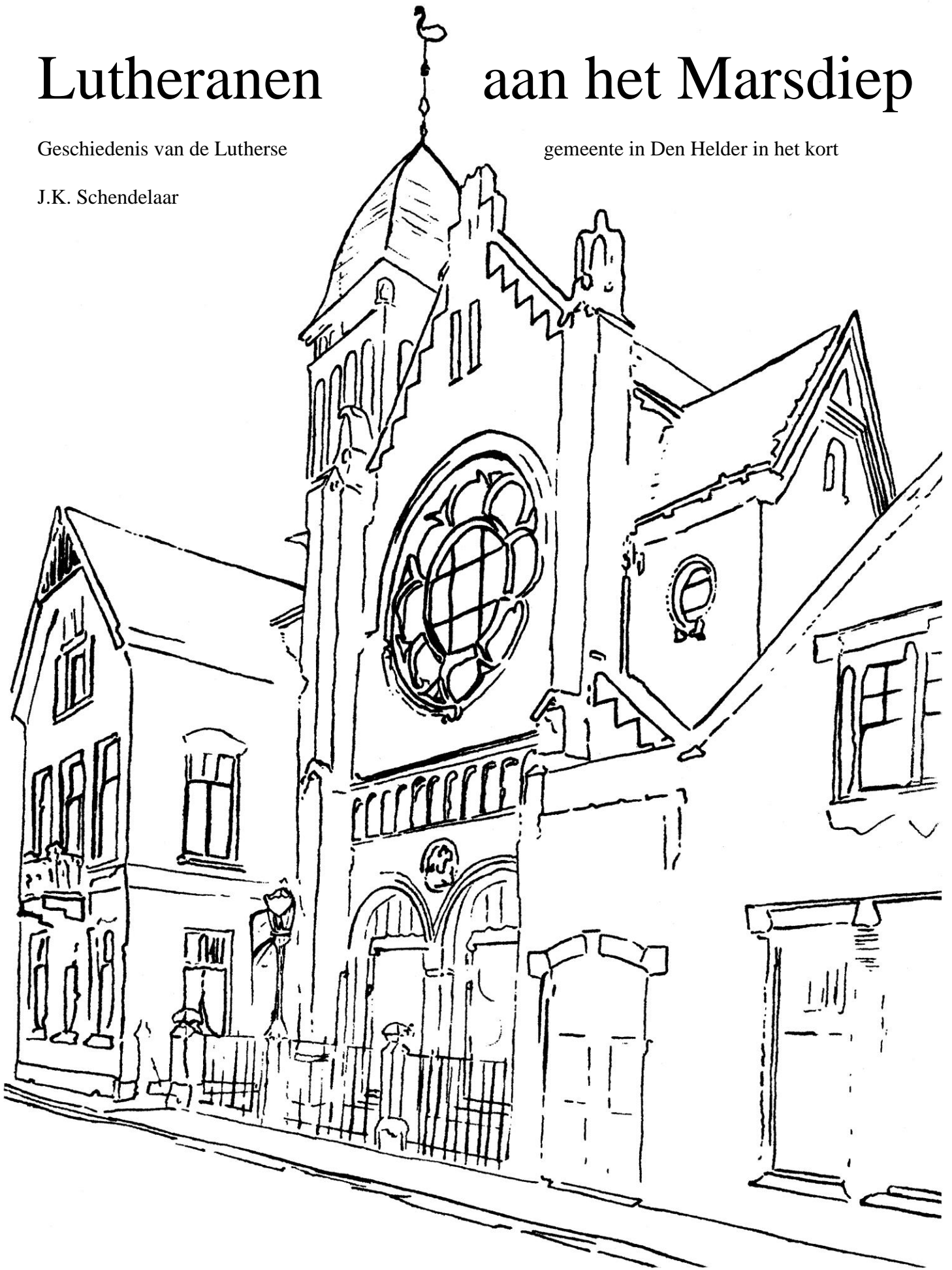
Lutheranen

aan het Marsdiep

Geschiedenis van de Lutherse

gemeente in Den Helder in het kort

J.K. Schendelaar

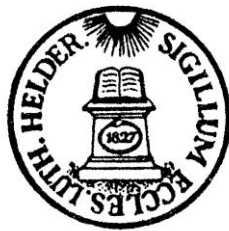

LUTHERANEN AAN HET MARSDIEP.

Geschiedenis van de lutherse gemeente
in Den Helder in het kort.

J.K. Schendelaar

Uitgegeven ter gelegenheid van "Het Lutherjaar",
Door de redactie van De Gemeentestem,
Oktober 1983

HANDJEVOL LUTHERANEN.

In het begin van de vorige eeuw beleefde Den Helder - officieel nog Helder geheten - een bloeitijd. Van alle kanten kwam men haar het uiterste puntje van Noord-Holland om zich in de stad aan het Marsdiep te vestigen. Het aantal inwoners steeg van 2200 in 1814 tot 10.000 in 1850. Die welvaart was vooral te danken aan het graven van het Noordhollands kanaal (1823) waardoor de stad een voorhaven van Amsterdam kon worden, en het inrichten van de Marinewerf (1827). Eerder had Napoleon er talrijke forten laten bouwen om van de stad het "Gibraltar van het noorden" te maken. Er was dus voor vele handen werk.

1830

plattegrond van Den Helder

Onder al die nieuwkomers waren ook belijders van de Augsburgse Confessie, lutheranen dus. Al in 1818 komt bij enkelen hunner de wens op om samen het Avondmaal te vieren. Zo vond op 25 oktober 1818 een eerste lutherse avondmaalsviering in Helder plaats, en wel in de doopsgezinde kerk onder leiding van de Alkmaarse predikant, ds. C.A. Hollinghausen.

Ook de tweede avondmaalsviering wordt door ds. Hollinghausen geleid, en wel op 1 augustus 1819. Maar dan ontdekken de organisatoren van beide diensten - voornamelijk afkomstig uit de Hersteld Evangelisch Lutherse gemeente van Amsterdam - dat ds. Hollinghausen er over denkt om de groep helderse lutheranen als filiaal-gemeente van Alkmaar in te lijven in de Evangelisch lutherse kerk, de kerk die zij kort tevoren, in 1791, terwille van de rechtzinnige leer hadden verlaten! In het begin van 1820 verbreken ze daarom elk contact met hem en zoeken ze steun bij hun moedergemeente. De afscheiding lag nog té vers in het geheugen...

Het Hersteld Evangelisch Lutherse consistorie van Amsterdam heeft die steun steeds onbekrompen verleend: met adviezen, met geld en door het sturen van een jonge proponent, J.H. Sonstral, die de plaatselijke commissie, die gevormd was "voor de zaken der lutherse gemeente aan Helder c.a.", een handje moest helpen bij het vormen van een gemeente. Of, zoals het toen allemaal heel deftig heette "bij het

Gouvernement de vrijheid te verwerven tot oprigting eener kerkelijke gemeente". Deze commissie werd op 16 april 1820 in een vergadering van lidmaten benoemd en is tot 21 mei 1828 werkzaam geweest.

De commissie liet er geen gras over groeien! Al zes dagen nadat ze was benoemd kocht ze een huis dat tot kerk kon worden ingericht en een dag later werd een bouwfonds gevormd. Maar dan komen de moeilijkheden. Requesten om het huis tot kerk te mogen inrichten en ernaast een pastorie te bouwen werden afgewezen. Een verzoek tot vrije uitoefening van de lutherse godsdienst werd door de regering in handen van ... de synode der Evangelisch Lutherse kerk gesteld om advies!

Geen wonder dat ook op dat verzoek afwijzend werd beschikt.

Ten einde raad toog de commissie op 2 juni 1823 naar Den Haag om aan Koning Willem I een request te overhandigen, maar ook daarop werd niets vernomen. In 1824 gaat een tweede verzoekschrift de deur uit. En aan het einde van dat jaar breekt een straal van hoop door: de Gouverneur van Noord-Holland vraagt aan de helderse commissie nadere gegevens over de lutheranen te Helder. Dat was het beste bewijs dat er eindelijk door de regering enige aandacht werd geschonken aan de verzoekschriften-schrijvende lutheranen aan het Marsdiep. Er werd opgaaf gevraagd van het zielental en geïnformeerd of er een fonds was om kerk en pastorie te onderhouden en of de leden zelf, naast een rijksondersteuning, wel een leraar een behoorlijke toelage konden: waarborgen. Er kon aan de Gouverneur der provincie worden geantwoord dat de Hersteld luthersen te Amsterdam voor een leraar een toelage beschikbaar stelden en tevens een bedrag van f 3.000,-- voor de bouw van een kerk.

HET EERSTE DIENSTHUIS.

Toch duurde het nog tot 12 december 1826 eer de blijde tijding werd ontvangen waarnaar nu al zes jaar werd uitgezien. Het Amsterdamse consistorie had een Koninklijk Besluit van 26 november 1826 ontvangen waarbij aan de luthersen te Helder vergunning werd verleend om een kerk met pastorie te bouwen, de gemeente werd erkend en een rijkstoelage werd toegekend in het salaris van de te beroepen predikant.

Koortsachtige activiteit volgde! Op 7 maart 1827 kon een huis met ruim erf toebehorende aan de erven G. Graadt, gelegen aan de Middenstraat, worden aangekocht voor de: som van f 2.980,-- (het eerder gekochte pand was weer van de hand gedaan), waarvan een deel als pastorie kon dienen en het overblijvende deel werd afgebroken om ter plaatse "een nette kerk" te bouwen. Het Amsterdamse Consistorie stuurde de jonge proponent J.H. Sonstral om de commissie te helpen totdat een eigen leraar beroepen kon worden: hij hield op 13 mei 1827 in de Doopsgezinde kerk zijn eerste leerrede en werd voorzitter van de commissie. Ook mochten de luthersen elke zondag godsdienstoefeningen houden in de Doopsgezinde kerk, zolang zij nog niet over een eigen kerk konden beschikken, "tegen een vrijwillig te bepalen bedrag".

Van die gastvrijheid moest gebruik worden gemaakt tot 9 december 1827 toen de voltooide kerk aan de Middenstraat zeer plechtig werd ingewijd. Ds. D.R. Uckerman van Amsterdam hield een rede over 1 Kon.8,29:

"Dat Uw ogen open zijn over dit huis dag en nacht". De muziek werd verzorgd door muzikanten van Zr.Ms. "Zeeland" omdat de kerk nog geen orgel rijk was. De Hersteld luthersen van Amsterdam gaven een renteloos voorschot van f 5.520,-- zijnde het bedrag der bouwkosten. Aan proponent Sonstral werd een voorlopig salaris

gegarandeerd van f 50,-- per jaar. Voorzanger en koster kregen een beloning van ieder f 30,-- 's jaars.

Zoals verwacht kon worden, werd proponent Sonstral spoedig daarna tot predikant van de jonge gemeente gekozen. Dat gebeurde op 2 maart 1828 met algemene stemmen. Hij nam het beroep aan en is de gemeente tot aan zijn dood trouw gebleven. Het was zijn eerste en ook zijn laatste gemeente: 45 jaar diende hij haar. Hij stierf op 25 maart 1872.

Middenstraat

Het enige wat de gemeente nog ontbrak was een orgel. Dat kwam er pas op 11 september 1836. Het was "een krachtig en zeer welluidend instrument met twee klavieren en aanhangend voetklavier", dat voor het eerst werd bespeeld door de heer A. Hirschig, organist van de Hersteld Evangelisch Lutherse gemeente van Amsterdam.

Dan verstrijkt een aantal jaren zonder ingrijpende gebeurtenissen. Pas het jaar 1851 is voor het Helderse lutheranisme weer merkwaardig. En wel in twee opzichten.

U.S. W. H. H. M. Schraaen in Chastel

J. H. Soutthal

EEN TWEEDE LUTHERSE GEMEENTE.

Eerstens komt met steun van de Evangelisch Lutherse synode in de stad aan het Marsdiep een tweede lutherse gemeente tot stand in dat jaar. Al in 1852 werd voor deze gemeente een kerk aanbesteed aan de Westgracht / Molenstraat waarvan de inwijding plaats vond op 10 augustus 1856, tegelijk met de intrede van de eerste predikant ds. J. Stephanus. Deze kerk was heel wat mooier dan die in de Middenstraat! Beide lutherse gemeenten waren even groot - of zo men wil even klein - maar de Hersteld lutherse was financieel minder zwak. Deze tweede Helderse lutherse gemeente werd in 1888 alweer door de synode ontbonden. Op haar eigen verzoek trouwens. In de korte tijd van haar bestaan hebben zowel uiterst rechtzinnige- als uiterst vrijzinnige predikanten haar gediend. Onder hen waren zeer markante figuren. Eén van hen werd later doctor honoris causa en hoogleraar. Een andere werd in de geschiedenis van de lutherse kerk in Nederland bekend omdat hij voorstelde de H. Doop facultatief te stellen. Het kerkgebouw van deze tegronde gegane lutherse kerk - in de wandeling "Het achtkante kerkje" genoemd - is tegenwoordig als pakhuis in gebruik.

WEL EN WEE IN DE MIDDENSTRAAT.

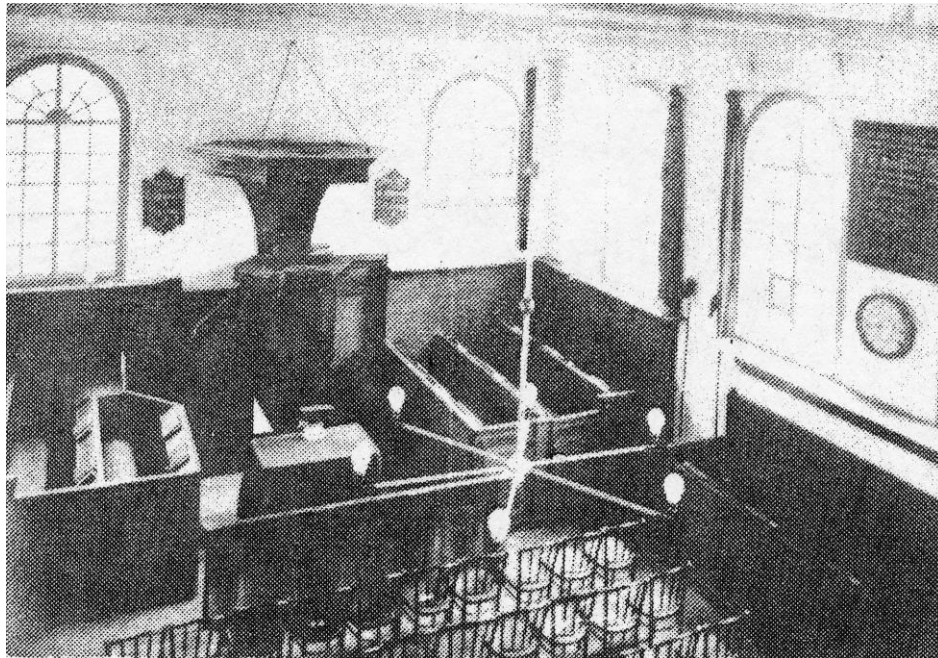

De tweede merkwaardige gebeurtenis in 1851 was dat toen voor het eerst bij Hersteld luthers en geprekeerd werd over de bouw van een nieuwe kerk. De stad breidde zich anders uit dan was gedacht: het Helder groeide voorspoedig, naar Nieuwe Diep. Daardoor kwam de kerk aan de Middenstraat erg ongunstig te staan, hetgeen op het kerkbezoek en het verenigingswerk een negatief effect had. Er werden plannen beraamd om aan de Kanaalweg, een nieuwe kerk te stichten. Ook nu schoot het consistorie der Amsterdamse Hersteld lutherse gemeente te hulp: ouderlingen van die gemeente kochten daar grond. De circulaires waren zelfs al gedrukt om de gemeenteleden te vragen aan een geldlening deel te nemen, terwijl aan vrijwillige giften al een f 1.000,- was ontvangen. Maar de circulaires zijn nooit verzonden en na 1853 horen we niets meer van de plannen. De financiële moeilijkheden waren toch te groot. En ook de vorming van een tweede lutherse gemeente aan de Westgracht-Molenstraat zal wel een rol hebben gespeeld.

Intussen ging het leven van de Middenstraatse gemeente verder. In 1863 bleek het orgel niet meer te repareren te zijn. Toen de stadsregering van Amsterdam een orgel, afkomstig uit de kerk van Ds. De Liefde te koop aanbood, werd niet lang gearzeld, maar kocht men dit orgel voor, f 400,-. In oktober 1867 werd een begin gemaakt met het zondagsschool werk. De heer M. Kamp was de eerste onderwijzer, bijgestaan door de heer W. Jonker jr.

De school werd gehouden in een oud zaaltje aan de Middenstraat: "het zaaltje van baas Swerus", een pijpenla met rode en groene tegels op de vloer en kleine ruitjes. Na de dood van ds. Sonstral kwam een tijd waarin onderscheidene predikanten kwamen en gingen. Hun verblijf was veelal te kortstondig om diepe sporen na te laten.

In 1891 kwam de bijna zestigjarige ds. J. Bakker Czn. naar de stad aan het Marsdiep, nadat vier beroepingspogingen waren mislukt. Tussen hem en de kerkenraad ontstond weldra onenigheid: de kerkenraad wilde - nu de andere lutherse gemeente teniet was gegaan - de oude plannen om de kerk te verplaatsen naar een gunstiger plaats uit de mottenballen halen, maar ds. Bakker werkte tegen. Hij bleef tot juli 1909, tot aan zijn emeritaat, dat hem met instemming van de gemeente werd verleend. De gemeente was tijdens zijn verblijf nogal verlopen.

Namen van Straten en Grachten.

- 1 Artilleriestraat.
- 2 Nachstraat.
- 3 Kloksteeg.
- 4 Plootstraat.
- 5 Lange straat.
- 6 Oude Schoolsteeg.
- 7 Draaysteeg.
- 8 Blomsteeg.
- 9 Krommelboogsteeg.
- 10 Kooisteeg.
- 11 Pardenstraat.
- 12 Heersteeg.
- 13 Middelenstraat.
- 14 Schoolstraat.
- 15 Jodensteeg.
- 16 Schapensteeg.
- 17 Krommesteeg.
- 18 Bruinsteeg.
- 19 Tuinstraat.
- 20 Smidstraat.
- 21 Breestraat.
- 22 Walvoochstraat.
- 23 Zwaanstraat.
- 24 Timmersteeg.
- 25 Pylsteeg.
- 26 Landsteeg.
- 27 Flartsteeg.
- 28 De Laan.
- 29 Dijkstraat.
- 30 Westplein.
- 31 Kanaalweg.
- 32 Beurssteeg.
- 33 Lange steeg.
- 34 Kolensteeg.
- 35 Poststeeg.
- 36 Dijkweg.
- 37 Kerkgracht.

A	Artillerie kazerne.
B	Artillerie gebouw.
C	Inr. voor Meterol waren.
D	R.C. (Oud Cler.) Kerk.
E	Luthersche Kerk.
F	Garnizoens Infimerie.
G	Wester Kerk (Protest.)
H	Weeohuis.
I	Gevangenhuis.
K	Gezhuus en Gem. Apothek.
L	Israëlitische Kerk.
M	R.C. Kerk.
N	Tivol.

Nieuwe
KAART

van den

Schaal van 1 à 5000.

BERKHOUT & Co.

DEN HELDER 1875.

EEN NIEUW KERKGEBOUW.

Na een mislukt beroep, kwam ds. C.C.G. Visser als predikant en onder diens energieke leiding ontwaakte nieuw leven en brak een periode van grote bloei aan. Al in juni 1911 werd een commissie benoemd voor de bouw van een nieuwe kerk. Afgezien van de excentrische ligging van de kerk aan de Middenstraat, was de dringende behoefte aan een nieuwe kerk overduidelijk aangetoond door het inwaaien van een kerkraam in de kerk aan de Middenstraat enkele uren voor het begin van een kerkdienst.

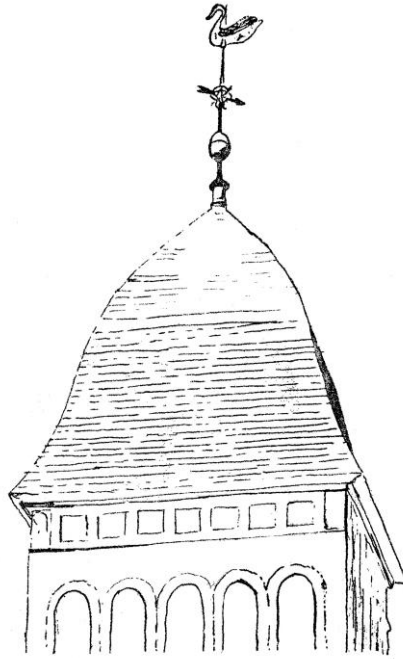

Architect Joh. Pelser te Amsterdam kreeg opdracht de nieuwe kerk te ontwerpen op een stuk grond aan de Wezenstraat, in het hart van de nieuwe stad. Op 7 april 1913 werd de bouwvergunning ontvangen. De bouw, werd gegund aan aannemer H. Wijker.

In de kerk aan de Middenstraat werd op 11 januari 1914 de laatste godsdienstoefening gehouden. De nieuwe kerk werd vervolgens op 15 januari 1914 om 17.30 uur ingewijd onder zeer grote belangstelling. De preekstoel uit de oude kerk werd ten geschenke gegeven aan de Gereformeerde kerk te Nieuwendam, wier kerkgebouw bij een watersnood in 1916 was vernield. Het oude kerkje aan de Middenstraat bracht netto een bedrag van f 5.476,35 op.

Ze is in 1918 afgebroken: ter plaatse werden enige woonhuizen gebouwd, die met het gehele omringende stadsdeel op last van de Duitse bezetting in de oorlogsjaren zijn afgebroken. Het enige dat uit de oude kerk werd meegenomen was het orgel en een hardstenen plaat welke boven de deur in de voorgevel aanwezig was. Deze plaat met de tekst "Eén is uw Meester, de Christus, maar gij zijt allen broeders. Matth. 23,8" kreeg een plaats in de zijgang van de nieuwe kerk. Deze kerk is nog in gebruik Een tijdgenoot beschreef haar in 1914 als volgt:

De kerk is oost-west geplaatst. Links ervan is een zeer geriefelijke pastorie gebouwd, rechts ervan een kosterij. Tusschen de pastorie en de kerk is een toren geplaatst, boven de kerk uitstekende. Op den toren staat een vergulde lutherse zwaan. De in den toren geplaatste deur is ook de huisdeur der pastorie,

terwijl de toren zelf op praktische wijze is benut als trappenhuis der bovenverdieping. Twee forsche massief eiken deuren geven aan de oostzijde toegang tot de kerk. Boven deze beide toegangsdeuren is een hardstenen rozet ingebeiteld met de woorden: "Een vaste burg is onze God. Anno 1913" in gouden letters, benevens een gouden kruis op een rots.

Daarboven bevindt zich een groot gebrandschilderd raam. Aan de straatzijde is een sierlijk ijzeren hek met twee straatlantaarns aangebracht. In de kerk bevindt zich de kansel aan de westzijde met een doophek en in het doophuis banken voor ouderlingen en diakens met luifels. De beide lange zijden der kerk zijn voorzien van, in elke zijde, vier gebrandschilderde hoge ramen, welke zeer overvloedig, hun licht in dit rustige en fraaie kerkgebouw werpen. Bovendien geeft de kerk een buitengewoon ruime aanblik door het geheel afwezig zijn van pilaren of kolommen".

De tijdgenoot vergat melding te maken van het mooie houten koepelgewelf en de voor die tijd ruime bijgebouwen zoals kerkeradskamer, catechisatiekamer en bovenzaal.

AKTIEVE LEDEN.

In juni 1916 verscheen voor het eerst "De Gemeentestem". Maandelijksche Mededeelingen uit de Hersteld Evangelisch Luthersche Gemeente te Helder, onder redactie van ds. Visser. Uit dit nu nog bestaande gemeenteblad blijkt, dat er in 1920 492 belijdende leden waren en 553 doopleden; het aantal zondagschoolkinderen beliep 126 en er waren 98 catechisanten.

Er is dan ook een intensief verenigingsleven: er is een jongemannenvereniging, een jongelingsvereniging, een zangvereniging, een kinderkoor, een naaivereniging, een meisjeskrans en een knapenvereniging. Uit dit gemeenteblad kan ook - in het kort - de verdere geschiedenis van de gemeente tot nu toe vervolgd worden.

1e Jaargang.

1 Juni 1916.

No. 1.

DE GEMEENTESTEM.

**Maandelijksche mededeelingen
uit de Herst. Evang. Luthersche Gemeente te Helder.**

Hien is uw Meester, de Christus, waar gij zijt allen broeders.
(Mattheus. 23 : 8).

In de oorlogswinter van 1917 moest alle avond-verenigingswerk worden stilgelegd. wegens kolengebrek en om gas voor verlichting uit te sparen. Sommige verenigingen weken uit naar de zondagmiddag, andere werden in de pastorie voortgezet. Toen de dagen gingen lengen konden alle kringen e.d. worden hervat.

In 1920 vertrok ds. Visser naar Rotterdam. Hij was zeer geliefd en had de gemeente tot grote bloei gebracht, gedurende de 10 jaar dat hij haar diende.

Al in januari 1921 - na vier maanden vacaturetijd - trok een nieuw predikantsgezin in de pastorie : ds. K.H. Wallien. Hij bleek een even energiek man te zijn als zijn voorganger. Door zijn toedoen kreeg de gemeente een nieuw orgel. Want nog altijd deed het orgel uit de oude kerk dienst.

Het nieuwe orgel, dat gebouwd was door de firma Van der Burg in Amersfoort, werd op 6 juni 1924 in gebruik genomen en kostte ruim f 5.000,--. Dit bedrag is geheel: door de gemeente bijeengebracht door middel van concerten, bazaars e.d. en was in november 1926 afbetaald. Het orgel werkte elektrisch door middel van pneumatische overbrenging. Het oude orgel werd voor f 400,- verkocht.

12e Jaargang

DECEMBER 1927.

No. 63

Redacteur: Dr. J. E. B. BLASE, Weezenstraat 66.
Administrateur: A. ABBENES, Steengracht 16.

In de tijd van ds. Wallien valt ook de komst van elektrisch licht in de kerk te vermelden. Maar goed ook: de gasverlichting door middel van kronen met gaskousjes werd slecht en de gaskousjes gingen vaak op ongelegen momenten kapot...

Helaas bleef ds. Wallien maar kort: op 31 augustus 1924 preekte hij al afscheid, in een dienst waarin hij nog negen nieuwe lidmaten bevestigde. Zo kort als de vacaturetijd had geduurd voor de komst van ds. Wallien, zo lang zou die na zijn vertrek duren: tot januari. 1927. Er werd toen zelfs een hervormde predikant beroepen, ds. Hermanides van Valkenburg.

Hij werd weliswaar met algemene stemmen beroepen, maar nam het beroep niet aan. Toch ging het leven in de gemeente ongestoord verder: we lezen van overvolle kerken bij orgelconcerten door Jan Zwart op het nieuwe orgel, van jaarfeesten van jubilerende verenigingen en de aanleg van een kerktelefoon voor slechthorende kerkgangers (in 1925). Door de komst van dr. J.E. Blase, die uit Ned. Oost Indië was teruggekeerd, kwam aan de vacaturetijd een eind. In zijn ambtsperiode werd het 100-jarig bestaan van de gemeente met grote luister gevierd.

Er was een grote familieavond in het toen nog bestaande Chr. Militair Tehuis aan de Kanaalweg, een bidstond waarin een nieuwe kanselbijbel werd aangeboden en ten slotte een eivolle kerkdienst met drie feestredenaars, te weten- ds, Visser, ds. Wallien en dr. Blase, die elk een periode- uit de geschiedenis van de gemeente behandelden. Tijdens deze dienst werd bekend gemaakt dat Z.K.H. Prins Hendrik ter gelegenheid van het jubileum der gemeente een gift had geschonken. Dr. Blase bleef nog korter dan zijn voorganger: al na 1 ½ jaar, op 17 juni 1928, vertrok hij naar Middelburg -Vlissingen. Gelukkig volgde daar geen lange vacaturetijd op, want al op 7 april 1929 deed ds. P.H. Borgers intrede en met zijn-komst brak een nieuwe periode van grote bloei voor de gemeente aan. Borgers was jong, energiek en zeer begaafd en hield ervan nieuwe wegen te bewandelen. Uit zijn tijd vallen vele nieuwigheden te melden: een liturgische dienst op elke eerste zondag van de maand, een bijbelkring, een kerstfeest voor alle verenigingen gezamenlijk, jeugddiensten - toen een experiment en voor kerkelijk Den Helder een revolutionaire gebeurtenis! -, bloemen in de jeugddiensten, een restauratiefonds, de oprichting van een (gemengde!) jongeliedenkring, de oprichting van een "Deutscher Verein" voor de vele hier werkende duitse vrouwen en meisjes, culturele lezingen, enz.

Er was een nu bijna onvoorstelbare activiteit in de gemeente. Ds. Borgers had vijf groepen catechisanten, hield spreekuur, leidde de jongeliedenkring, de bijbelkring, de Deutscher Verein, gaf een cursus voor het zondagsschoolpersoneel en deed zeer veel huisbezoek, maar bleef onvermoeibaar in het bedenken van

Tweede Orgelbespeling

op 4 November 1924, 's av. 8 uur,
in ons Kerkgebouw te geven door
den Weled. Heer G. VAN DER BURG,
Organist te Amersfoort,
met welwillende medewerking van
den Weled. Heer J. VAN VESSEM,
Solo-cellist K. N. M. Stalmuziek.

Toegangsbewijzen à 40 cent, bij de leden der Orgelfonds-Commissie en 's avonds aan den ingang der Kerk.
Eventueele baten zijn ten voordeele van het Orgelfonds.

UITVOERING

door de Zangverenig. „Zingt den Heere”
en „Een vaste Burg” van het

KERST-ORATORIUM

van H. BARTH, voor Soli, Koor, Gemeentegezang, Orkest en Piano, in ons Kerkgebouw op **Woensdag 24 December, 8 uur** precies.

Inleider de Heer C. Riemers, Theol. Cand.
Solisten: de dames J, de Kok, sopr. C. Tangeringck, alt. de heeren B. Abbenes, Tenor, C. Abbenes, Bas.

Programma's ad f 0.35 (alles inbegrepen) bij de leden en aan den ingang der kerk.

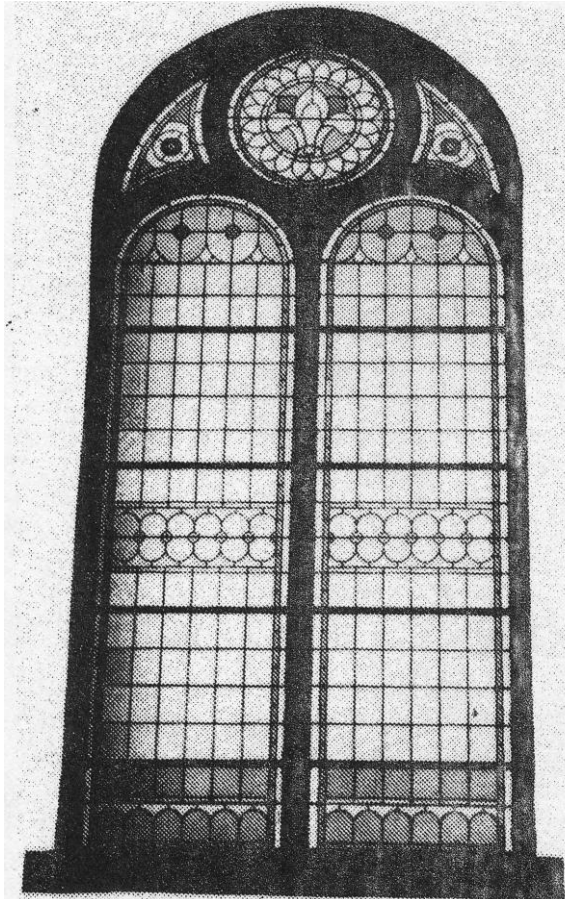
Eventueele baten ten voordeele van het bekende doel. Het Bestuur.

nieuwe activiteiten, een Alledag-kerk van 7-8 uur 's avonds, een fietstocht over Texel voor de jongeren, een reeks winterbijbellezingen. Bijeenkomsten voor "zoekende mensen", een nieuwe liturgie voor de erediensten. In zijn tijd kwam er ook een wit marmeren kruis op de altaartafel te staan.

TERUGGANG.

Toen hij in februari 1934 naar Rotterdam werd beroepen en dit beroep aannam, kwam er een eind aan de vijf stormachtige jaren vol bruisende activiteiten, vol nieuwe initiatieven, vol enthousiasme: een man met durf en élan die zijn tijd ver vooruit was. Een periode die vooral gekenmerkt werd door de jeugddiensten - hij hield er 31 - en de vernieuwingen op liturgisch gebied in meer lutherse geest.

In de na zijn vertrek beginnende vacaturetijd zou ook een nadeel blijken van zijn aanpak: veel van het werk was tezeer met zijn persoonlijkheid verbonden, en toen die wegviel was een teruggang onvermijdelijk al probeerde de kerkeraad in zijn voetspoor verder te gaan en de vaart erin te houden. Maar niet steeds lukte het de juiste voorganger te vinden voor de jeugddiensten; ander werk liep terug of verdween

zelfs geheel nu de motor was weggefallen. Het kerkbezoek ging sterk achteruit. Geklaagd werd over slecht zondagschoolbezoek.

Nog andere zorgen kwamen daarbij. Het beroepingswerk wilde maar geen resultaat opleveren: drie beroepen werden tevergeefs uitgebracht. En ook werd men geconfronteerd met verval van het kerkgebouw. Er werden scheuren geconstateerd in de muren, de glas-in-lood ramen werden door roest in de versterkingsstaven bedreigd en ook verder bleken allerlei reparaties nodig te zijn: aan de toren, op de kerkzolder, in de bijgebouwen. De zaken werden grondig aangepakt: muren hersteld, versterkingen aangebracht, in de kerkranken ijzer vervangen door brons, licht- en luchtroosters in het kerkplafond aangebracht en tal van herstellingen uitgevoerd.

Al met al een omvangrijk karwei dat met grote kosten gepaard moet zijn gegaan. Er kon echter goedkoop geld worden geleend

van het Hersteld Evangelisch luthers kerkgenootschap en ook de gemeente liet zich niet onbetuigd met giften, opbrengsten van bazars, e.d.

Wanneer op 17 mei 1936 het gerestaureerde bedehuis feestelijk in gebruik wordt genomen, is ook een andere zorg van de kerkeraad afgenomen. Op 26 april 1936, dus kort tevoren, deed kandidaat W.J.F. Meiners als nieuwe predikant intrede. Ook onder deze predikant ging het goed met de luthers in Den Helder, zoals de burgerlijke gemeente intussen was gaan heten, ondanks de ongunst van de tijd,

zoals grote werkloosheid, economische crisis en toenemende oorlogsdreiging, vooral door de gebeurtenissen in Duitsland waar het nationaal-socialisme opkwam. Op 15 januari 1939 werd het 25-jarig bestaan van de kerk herdacht in een feestdienst met vocale medewerking en redevoeringen van de predikanten Visser Sr., Visser Jr. en Meiners. Ds. Meiners trad in veel opzichten in de voetsporen van ds. Borgers. Hij zette de jeugddiensten voort - maar nog altijd stonden er alleen in die diensten bloemen in de kerk! -, hij hield bijbellezingen, zette de traditie der zgn. familie-avonden voort en deed veel huisbezoek.

DE OORLOGSJAREN.

Totdat in mei 1940 de Duitsers ons land overvielen.

Tevoren was de mobilisatie niet ongemerkt aan de Marine-stad voorbij gegaan, maar nu sloeg de vlam in de pan! De oorlogsdagen zelf kwam de gemeente goed door, ook het ná de capitulatie nog door de duitse luchtnacht uitgevoerde bombardement doorstond zij zonder verliezen en in de erop volgende jaren bleef het gebouwencomplex aan de Wezensdraad als door een wonder gespaard, al hebben meer dan eens brandbommen in de steeg achter de kerk liggen branden en werd het vlak naast de kosterij staande huis door een voltreffer verwoest. Later is daar een nieuwe kosterij gebouwd. Maar wel werd door opeenvolgende, steeds dieper ingrijpende evacuaties van de burgerbevolking het aantal in de stad aanwezige gemeenteleden steeds kleiner. Velen waren trouwens al eerder vrijwillig vertrokken, uit angst voor nachtelijke bombardementen. Na een urendurend bombardement in de nacht van 24 op 25 juni - naar velen nog steeds beweren uitgevoerd door de duitse luchtmacht als wraak voor het verzet tegen het oprukkende duitse leger op de Afsluitdijk - vond een ware uittocht plaats.

Ook de predikantsvrouw evacueerde naar Hoorn en op 31 augustus 1941 nam ds. Meiners afscheid van de toen al sterk gedunde gemeente.

Toch bleef het verenigingsleven redelijk functioneren en ook lukte het - zij het met onderbrekingen - predikanten naar Den Helder te krijgen voor de erediensten.

Naarmate Den Helder echter meer en meer "Sperrgebiet" werd, werd dit laatste moeilijker. Na de dienst op kerstmorgen 1943, toen voor het eerst één der kerkeraadsleden de kansel beklom, werd dit meer en meer regel, al was dat voor die tijd een unicum, omdat niemand enige bevoegdheid bezat en er kerkordelijk nogal wat op aan de merken viel. Maar nood breekt wetten. Toen na "Dolle dinsdag" in september 1944, Den Helder praktisch geheel ontvolkt was, is er voor de in Schagen en omgeving, geëvacueerde Helderse lutheranen een aantal kerkdiensten gehouden in de Hervormde Evangelisatie aan de Landbouwstraat, en zelfs zijn er vandaar uit in Medemblik enige diensten gehouden door iemand die op anti-plofbanden naar die stad fietste om er een dienst de leiden. Dat was niet zonder gevaar wegens razzia's en beschietingen! Maar de uitbetaling van het honorarium vond plaats in natura en dat was in die hongerwinder mooi meegenomen!...

Ten slotte was er in Den Helder nog maar een handjevol inwoners overgebleven. Het was een dode stad. Er konden geen kerkdiensten meer gehouden worden, het verenigingsleven lag volkomen stil. Er was geen gas meer en geen, stroom en nauwelijks te eten.

Op 5 mei 1945 gaf het duitse leger in het westen zich over.

Den Helder was toen een door bombardementen en afbraak zwaar getroffen stad, honderden huizen waren dichtgespijkerd, er groeide gras in de straten en het

overgrote deel der bevolking was her en der geëvacueerd. Maar de kerk, de pastorie en de kosterij stonden er onbeschadigd! Al op 10 mei 1945 kon in deze kerk met 75 kerkgangers een dankdienst voor de bevrijding worden gehouden, zij het met harmoniumbegeleiding, want stroom was er nog niet.

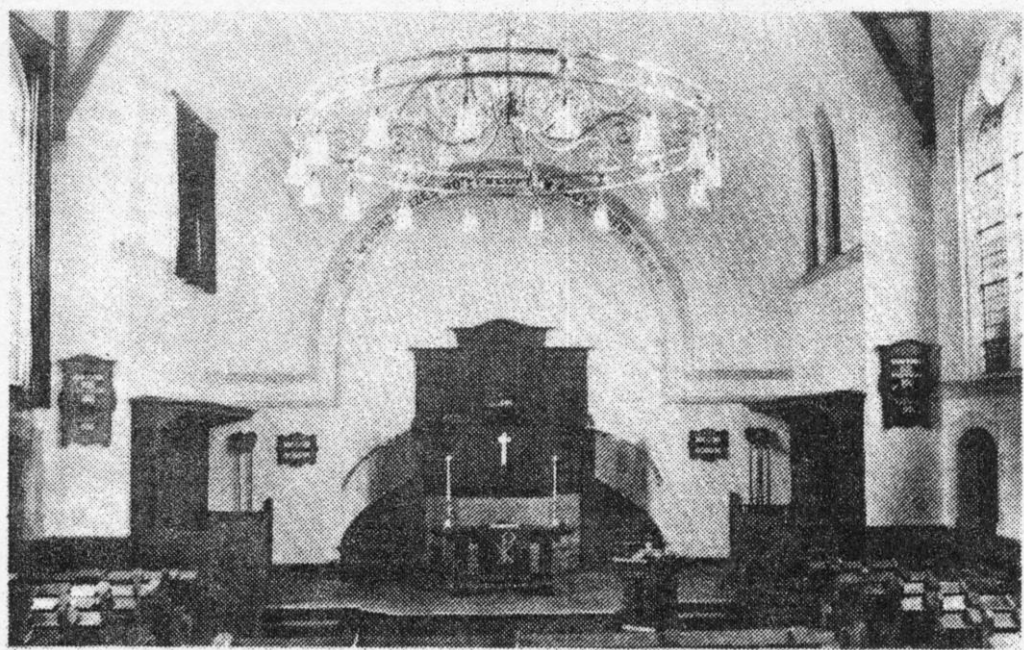
De terugkeer der vele geëvacueerde gemeenteleden verliep vlot: elke zondag konden er gerevacueerden welkom worden geheten: zo waren er op 26 augustus 1945 al 180 kerkgangers! De kerkeraad pakte de wederopbouw van de gemeente energiek aan. Het lukte al snel weer "echte" voorgangers naar hier te krijgen. Het verenigingswerk was al na enkele weken in volle omvang hervat.

Daarmee begon een tijd van grote bloei voor de lutherse gemeente aan het Marsdiep.

NIEUWE BLOEI.

Toch zou nooit meer alles helemaal worden wat het voor de oorlog was.!

Zelfs in het kerkinterieur was dat zichtbaar want in de oorlogsjaren - en wel augustus 1942 - had de kerkenraad de knoop maar doorgesneden en het doophek uit de kerk verwijderd. Het liturgisch centrum lag hierdoor open. Dat dit zo niet kon blijven, kon iedereen begrijpen. Ook overigens was er wel wat op dit centrum aan te merken: een echt luthers karakter had het bepaald niet. Ook was de kansel aangetast door houtworm.

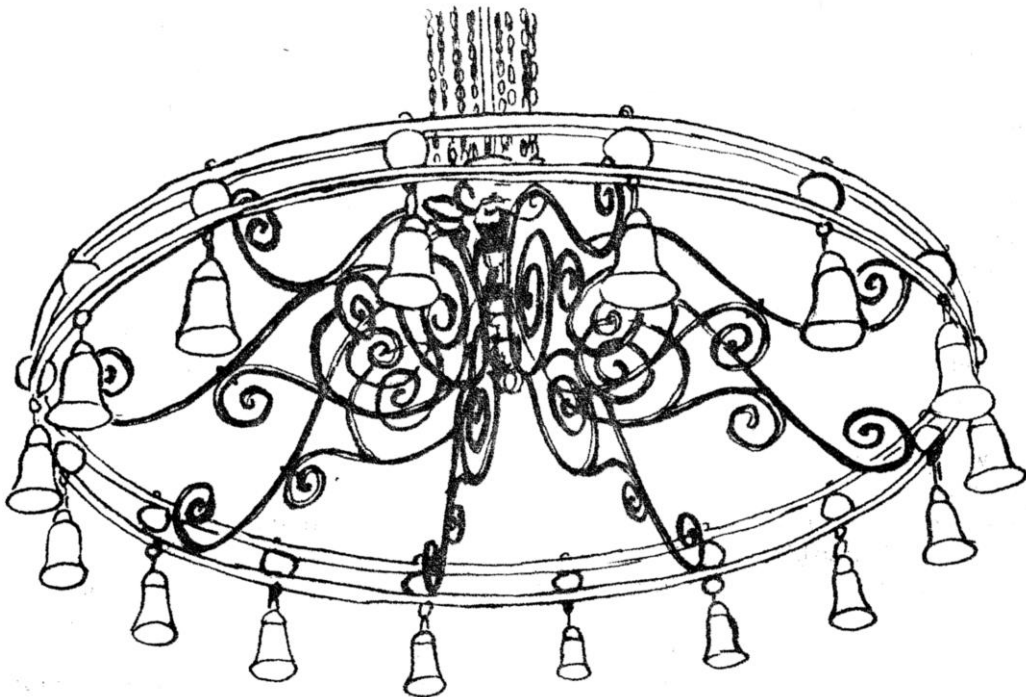

In 1946 werd daarom aan architect Ferd. B. Jantzen, de architect van de Maarten Lutherkerk in Amsterdam-zuid, verzocht een totaal-plan te maken voor de renovatie van het liturgisch centrum. Zijn visie, die door de kerkenraad en de gemeente werd aanvaard, is de grondslag geworden voor het huidige interieur van de kerk.

Maar zijn plannen zijn niet ineens, doch in fasen uitgevoerd. Het eerst werd een doopvont aangebracht: van eikenhout met een handgedreven koperen bekken met deksel waarop een wereldbol, dragend een kruis. Tot dusver werd uit een losse zilveren schaal gedoopt. Kort daarop volgde een eikenhouten altaartafel, die eveneens naar een ontwerp van architect Jantzen was gemaakt.

Even tevoren, op 27 oktober 1946, had ds. H.J. Oldemans intrede gedaan als eerste

predikant der gemeente na de oorlog. Hij was door de prediking van ds. Borgers tot het geloof gekomen en ging daarna theologie studeren. Zijn verblijf zou van korte duur zijn: op 4 april 1948 deelde hij, na afloop van een door ds. Visser Sr. geleide kerkdienst, volkomen onverwacht mee dat hij brak met de lutherse kerk en overging naar de Gereformeerde kerk. Hij gaf de wens te kennen op 11 april 1948, afscheid te preken. Dit werd hem aanvankelijk door het hoogste kerkbestuur verboden, maar na overleg met de kerkenraad, werd hem wel toegestaan op die dag nog in een gewone godsdienstoefening voor te gaan. Na afloop van deze dienst las ds. Oldemans een verklaring voor waarin hij zijn besluit motiveerde. In aansluiting daaraan kon de kerkenraad mededelen dat ds. Visser Sr. bereid was gevonden het herderlijk werk in de gemeente te leiden zolang dit nodig zou zijn en het hem mogelijk zou zijn. Dit zorgde voor veel opluchting en deed na enige tijd ook de rust weerkeren. Gedurende het verdere jaar 1948 en het hele jaar 1949 bewees ds. Visser zijn vroegere gemeente aldus belangrijke diensten. Uiteraard bleef de kerkenraad proberen in de ontstane predikantsvacature te voorzien.

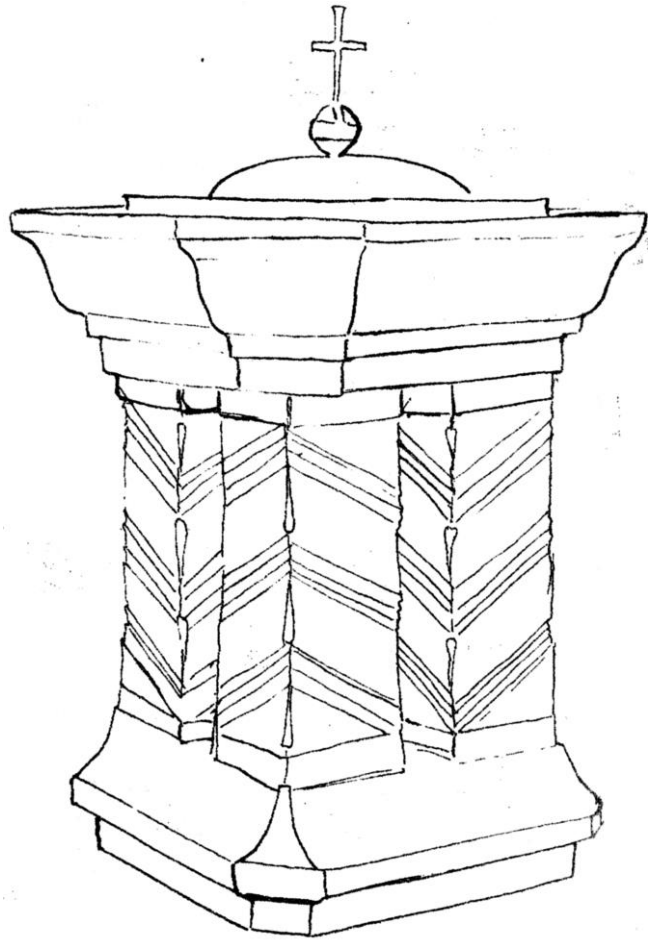

Na vier vergeefse beroepen lukte het ten slotte dr. J.A. Stellwag aan de gemeente te verbinden: hij deed op 8 januari 1950 intrede.

De tijd van grote bloei hield aan. In kerstnachtdiensten was de kerk overvol, moesten velen genoegen nemen met een staanplaats in kerkeradskamer of gangen en keerden enkele honderden mensen onverrichterzake terug. Maar ook de kerstfeestvieringen van de zondagschool waren zo druk bezocht dat er mensen moesten staan: in 1952 en enkele jaren daarna moest deze viering zelfs gesplitst worden. Er was een levendig verenigingswerk: mannenvereniging, kerkkoor, jeugdkoor, dameskrans, jongerevrouwenvereniging, jeugdgroep, twee meisjesclubs (juniores en seniores), twee jongensclubs, een zendingsafdeling. Gedurende enkele jaren was er een jeugdkerk. Voor het hele jeugdwerk was er een speciale jeugdouderling en een overkoepelende jeugdraad.

Een Actie Maarten Lutherhuis ijverde voor een jeugdhuis met nieuwe kosterij op de grond naast de oude kosterij.

Aan de kerk zelf werd in de tijd van dr. Stellwag het een en ander gerepareerd en gerestaureerd: zo werd het glas-in-loodraam boven de kansel vanuit de kerk gezien onzichtbaar door een plaatbekleding. Twee lichtkronen uit de gesloten lutherse kerk aan de Kloveniersburgwal in Amsterdam vonden een plaats' in het kerkinterieur. Vóór de kerk kwam een nieuw hekwerk naar ontwerp van architect Jantzen.

EXPERIMENTEN.

Evenals ds. Borgers vóór hem was ook dr. Stellwag niet afkerig van experimenten en nieuwe initiatieven. Hij zorgde ervoor dat voor het eerst een vrouw zitting kreeg in de kerkenraad, op 17 juni 1951. Hij nam een proef met een

jeugdkerkeraad die met de jeugdouderling alle zaken mocht behandelen welke ook in de echte kerkenraad aan de orde kwamen. Een tijdlang hield hij op woensdagavond om de veertien dagen een Avondwijding van 8 uur tot half 9: daar' kwamen soms zelfs een 120 mensen, maar het bezoek werd later minder. Ook vond hij huisbijbelkringen uit, die in een viertal wijken werden gehouden.

Toen de stadswijk Nieuw Den Helder sterk groeide, ging dr. Stellwag in die wijk kerkdiensten houden: de eerste op 21 maart 1954. De laatste was op 8 mei 1960 toen de verbinding tussen Nieuw Den Helder en de kerk door de verplaatsing van het station veel korter was geworden. De wijk Nieuw Den Helder heeft trouwens opvallend veel aandacht gehad: er heeft jarenlang een filiaal van de zondagschool bestaan, geruime tijd zelfs met twee klassen: er zaten dan soms dertig kinderen in een huiskamer! Later is dan ook uitgeweken naar een schoollokaal. Ook is Nieuw Den Helder enige tijd een aparte lutherse dameskrans rijk geweest; er werd catechisatie gegeven en een bijbelkring gehouden. Er heeft in 1962 zelfs een lutherse kerkbus van Nieuw Den Helder naar de Wezenstraat gereden. De gemeente was sterk betrokken bij de hereniging van de beide lutherse kerken in ons land; een groot aantal gemeenteleden woonde de herenigingsdienst in Amsterdam op 7 februari 1952 bij.

In november 1952 werd een hervormingsspel in de kerk opgevoerd "En strijdt de goede strijd".

Bij wijze van experiment speelde de jeugdgroep in een avonddienst een bijbels lekenspel "Mattheus, de tollenaar".

Op 25 september 1955 werd een nieuw luthers gezangboek in gebruik genomen.

Tegelijkertijd werd een gewijzigde liturgie ingevoerd.

In deze jaren wordt een actie begonnen met Delfts-blauwe vaasjes die bij de gemeenteleden thuis werden geplaatst en regelmatig werden gelegegd. De opbrengst was voor de actie Maarten Lutherhuis.

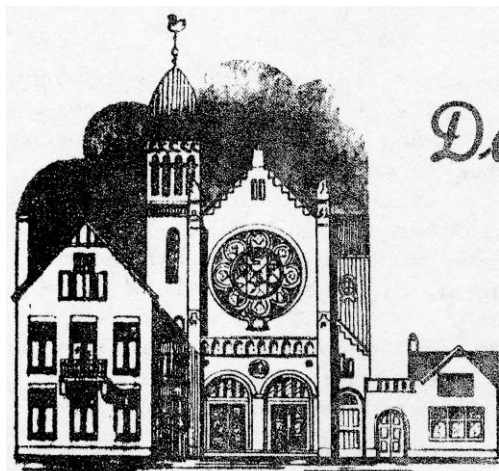

Op Pasen 1956 preekte dr. Stellweg afscheid, al op 13 januari 1957 opgevolgd door proponent J. Blase, een neef van dr. J.E.B. Blase, die hier eerder predikant was. In de korte vacaturetijd begon een team gemeenteleden in het kader van een landelijke actie twee-aan-twee huisbezoeken af te leggen aan alle adressen welke in het kaartregister der gemeente voorkwamen. De teams waren door een cursus van zeven avonden op hun taak voorbereid. In twee seizoenen werd een 500-tal huisbezoeken afgelegd.

Het eerste jaar dat ds. Blase hier werkte was een jubileumjaar van de zondagschool die 90 jaar bestond. Het feest werd met 150 leerlingen uitbundig gevierd,

waarbij ook feestavonden werden gegeven in de vier bejaardentehuizen.

Het orgel bleek in 1959 aan een grondige restauratie toe te zijn. Daarbij werd de speeltafel verplaatst naar de zijkant van de orgelgaanderij, enkele stemmen werden gewijzigd, de houtworm in de orgelkast werd bestreden en de motor werd vervangen. De kosten beliepen f 5.300,-

43e JAARGANG
No. 2
APRIL—MEI 1961

De Gemeentestem

Mededelingen uit de Evangelisch
Lutherse Gemeente Den Helder

Predikant J. Blase, Wezenstraat 70, tel. 3527,
postgiro 234990. Spreekuur: na afspraak.
Redactie-secretaris: A. Abbenes, Krugerstraat 131.
Expeditie: J. Kamp, Ceramstraat 53.
Buiten-expeditie: B. Abbenes, Polderweg 20.
Administratie: M. Houtman, Spoorstraat 14, tel. 2996,
giro 258457.

Nadat in kleinere kring door de Jeugdgroep enkele blijspelen waren opgevoerd, waagde men het in november 1959 in de aula van het gemeentelijk lyceum een groot lekespel op te voeren "De poorten der hel" van Joyce Biddell. De dertig spelers

oogstten veel succes, zodat in november 1960 "Het Woord" van Kaj Munk werd gespeeld en in mei 1962 "De Nachtwake" van Ladislaus Fodor.

Ook onder ds. Blase werden experimenten gewaagd. In de maand van zijn komst in de stad aan het Marsdiep ontsproot als nieuwe loot aan de gemeentestam een jeugdkantoor, ontstaan uit blokfluitgroepen van de zondagsschool. Dat was in januari 1957. Aanvankelijk was niet iedereen daar gelukkig mee: vooral het kerkkoor vreesde concurrentie. Aangezien beide koren zich op verschillend terrein bewogen, was er voor beide plaats in de gemeente. Experimenten vormden ook de Paas- en Kerstspelletjes door de zondagsschooljeugd, alsmede de gezinsdiensten die ook door de oudste kinderen der zondagsschool werden bijgewoond. Zeer geslaagd was het experiment om ook onder de kerkdiensten zondagsschool te houden en niet alleen erna. Daarmee werd september 1960 begonnen; ten slotte verdween de zondagsschool van 12 uur geheel en bleef - in april 1963 - alleen een kinderkerk tijdens de kerkdiensten over.

In het najaar van 1959 werd eindelijk overgegaan in alle kerkdiensten bloemen op de altaartafel te plaatsen...

Op 1 september 1959 werd afscheid genomen van het kosterspaar Goudwaardt-Bakker, dat dit ambt 40 jaar had vervuld. Met de bouw van een nieuwe kosterij, voor hun opvolgers, naast de oude kosterij, werd in maart 1961 begonnen. De oude kosterij werd toen fietsenstalling en bergruimte. De plannen voor de bouw van een Maarten Lutherhuis, een jeugdthuis, waren toen allang vergeten.

Ds. Blase vertrok op 1 juli 1962 naar Dordrecht. De vacaturetijd zou vier jaar duren. In de vacaturetijd deed zich een sterke verjonging van de kerkenraad voor. Dit kwam tot uiting in enkele ingrijpende besluiten.

Zo werd er toe overgegaan het gemeenteblad niet langer te laten drukken, maar werd voortaan off-setdruk gebruikt. Verder verdwenen de laatste "vaste plaatsen (met naamplaatjes) uit de kerk en werden de kolenkachels in kerk en bijgebouwen door gasverwarming vervangen; de kerk bleek daarbij grote moeilijkheden op te leveren -straalkachels aan de muren bleek de oplossing te zijn.

GELEIDELIJKE TERUGGANG.

Nadat een groep vrijwilligers de pastorie aan de Wezenstraat weer bewoonbaar had gemaakt, werd deze in september 1966 weer bewoond. Er was met algemene stemmen een beroep uitgebracht op proponent H. Mudde uit Utrecht. Hij kreeg nog twee beroepen, maar gaf gelukkig de voorkeur aan de stad aan het Marsdiep, waar hij op 25 september intrede deed in een stampvolle kerk, na 's morgens te zijn voorgesteld door prof. dr. Kooiman in een eveneens overvolle kerk. Aan de tijd dat ds. Mudde in Den Helder werkte bewaren zeer velen uitstekende herinneringen. Hij werd de laatste fulltime predikant van de gemeente.

En uit dit laatste gegeven blijkt dan dat het - ondanks de inspanning van hardwerkende predikanten en vele gemeenteleden - met de gemeente niet langer bergopwaarts ging. Achterin de vijftiger jaren was die ontwikkeling al begonnen.

Verschuillende oorzaken waren daarvoor aanwijsbaar.

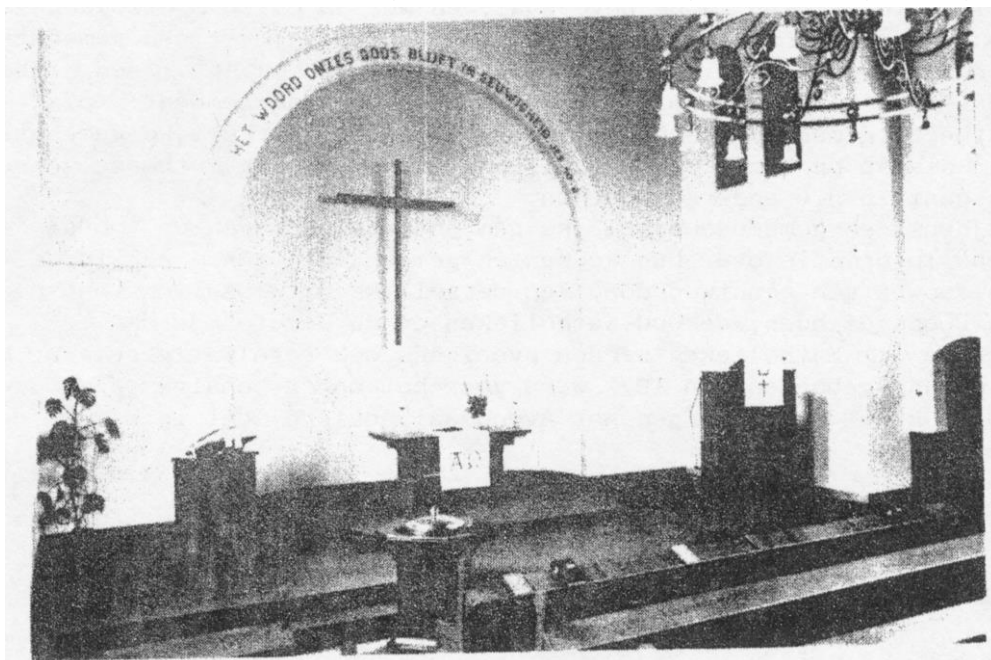
Niet alleen werd de invloed van de televisie bemerkbaar - een declamatorium voor de paasnacht trok in 1960 nog maar 120 belangstellenden, een soortgelijk

declamatorium enkele jaren tevoren had echter nog een overvolle kerk - maar ook de steeds groter wordende onverschilligheid voor kerk en geloof had desastreuze gevolgen. Een schrale troost is dat alle kerken daarmee worstelen. Voor Den Helder worden deze negatieve factoren nog versterkt door het feit dat opvallend veel jongeren naar elders vertrekken: vooral in het jeugdwerk was er altijd een sterk verloop. Zo moest de lekespelgroep na de uitvoering van "De Nachtwake" in één maand zeven goede en ervaren spelers door vertrek uit de stad verliezen: geen wonder dat nadien geen spel meer in studie kon worden genomen. Het jeugdwerk was dan ook het eerst gedoemd om weg te kwijnen en zelfs te verdwijnen, maar ook de verenigingen voor volwassenen verdwenen, zoals dameskrans, mannenvereniging en kerkkoor. De jeugdkantoorij werd omgevormd tot een kantoorij waar voor jongeren en ouderen een plaats is. De aftakeling zette zich in de zestiger en zeventiger jaren sterker door, hetgeen ook sterk uitkwam in het aantal kerkgangers. Bedroeg dit in 1960 nog meer dan 90, in 1965 was het gedaald tot 75 (gemiddelden) en het zou nog verder dalen.

Toch was de ambtsperiode van ds. Mudde voor de lutheranen aan het Marsdiep een bijzonder goede tijd: hij was jong en enthousiast en wist velen te boeien door een originele prediking. Ook hij schuwde nieuwe initiatieven en experimenten niet.

Eén van de eerste nieuwigheden was de vorming van een crèche tijdens de kerkdiensten. Twee collecten na de preek werden vervangen door één rondgang, die méér opbracht! Door het vervangen van de kolenkachel achterin de kerk ontstond er ruimte voor een boekentafel; al spoedig lag daar ook een bloemenlijst waarop ingetekend kon worden om op een bepaalde zondag te zorgen voor bloemen op de altaartafel. De vroegere bijbelkringen werden omgebouwd tot gesprekskringen, behalve in de oude stad en Nieuw Den Helder nu ook in de nieuwe stadswijk De Schooten.

Het kerstfeest werd gevierd in een gezinsdienst met álle zondagsschooljeugd erbij: een overvolle kerkbus voerde kerkgangers aan uit Nieuw Den Helder. Een dergelijke dienst opende ook het nieuwe werkseizoen in september. In de Advent van 1968 gaf de kantoorij en het blokfluitkwartet een kerkmuziekavond in de kerk met als instrumenten cello, spinet en orgel: er was een zeer goede belangstelling voor.

Ds. Mudde heeft zich bijzonder ingespannen voor een ingrijpende restauratie van het inwendige van de kerk. Toen bleek dat de muren aan een grondige opknappbeurt toe waren, zag hij kans tegelijk daarmee de laatste fase van het plan-Jantzen uit te voeren. De kerkeradsbanken voorin het liturgisch centrum werden verwijderd en het in een nis in de achterwand geplaatste massieve preek "platform" werd afgebroken. In de aldus verkregen grotere ruimte vonden een losse nieuwe kansel, de altaartafel, het doopvont en een nieuwe lezenaar een plaats: in de nis werd een houten kruis aangebracht.

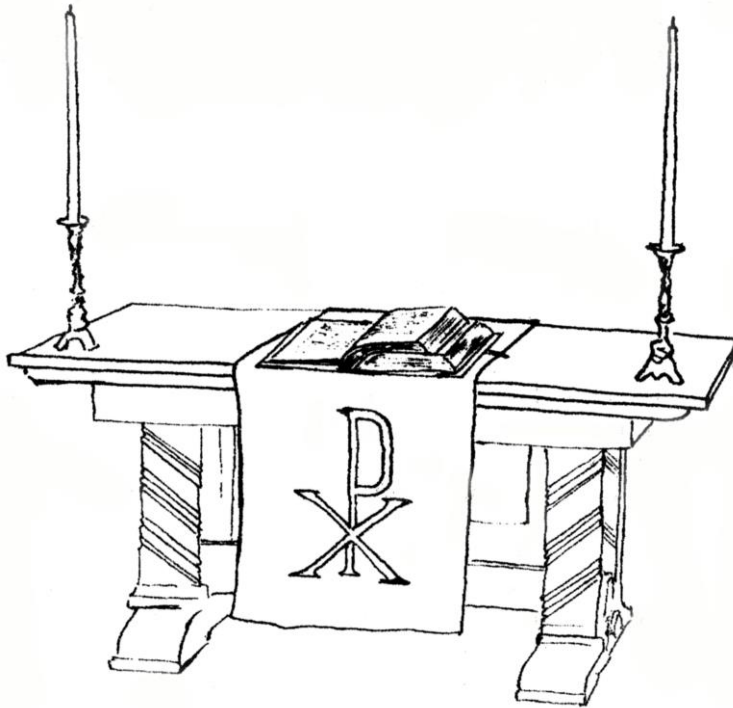
Met het werk werd in januari 1968 begonnen, het was klaar in mei en al die weken was de kerk onbruikbaar. De diensten werden al die tijd gehouden. in de Oud-Katholieke kerk waar men de vroegmis gastvrij een half uur vervroegde. Er bestonden al heel lang uitstekende relaties met de Oud-katholieken: na de bevrijding hebben zij lange tijd hun missen in de lutherse kerk gehouden omdat hun kerk in de oorlogsjaren met de hele wijk Oud Den Helder was afgebroken! Die gastvrijheid waren zij kennelijk nog niet vergeten! Op 26 mei 1968 werd de vernieuwde kerk weer in gebruik genomen: de dag ervóór - ook een nieuwigheid - was er "open huis". Voor de restauratie in lutherse geest werden adviezen ontvangen van deskundigen als prof. dr. Kooiman en architect Jantzen, die al 20 jaar eerder de basis ervoor had gelegd. Voor altaartafel en kansel borduurden enkele dames nieuwe kleden in de kleuren van het kerkelijk jaar. Een consequentie van de nieuwe indeling was dat de kerkeradsleden voortaan voorin de kerk plaatsnamen, daarmee de eenheid der gemeente benadrukkend.

RUSTIGER JAREN.

Na deze stormachtige periode volgen enkele "rustige" jaren. Toch is er wel het een en ander te vermelden. De dameskrans, die op 12 mei 1968 85 jaar bestond, schonk een bandopname-apparaat, waardoor een begin werd gemaakt met het opnemen van diensten voor zieken en gehandicapten. Bovendien werkte het apparaat als versterker voor de koptelefoon der slechthorenden. In september 1968 kwam aan het zondagsschoolwerk in Nieuw Den Helder na vijftien jaar een eind. In 1969 ontstond een eerste discussie over de vraag of kinderen ook aan het Avondmaal zouden mogen deelnemen: in september 1971 werd de vraag met "ja" beantwoord en nadien zijn ook kinderen - mits in gezelschap van hun ouders - van harte welkom aan de Tafel van de Heer.

In april 1970 werd begonnen gezamenlijk na de dienst koffie te drinken in de bovenzaal, en wel op de eerste zondag van de maand.

In juni 1970 kreeg de predikant de beschikking over een gemeentelijke auto, een Volkswagen 1300: hij behaalde daartoe in recordtijd een rijbewijs. In deze tijd vond enige malen een uitwisseling van gemeenten plaats: de lutherse gemeente kreeg dan eerst een andere kerkelijke gemeente in een kerkdienst op bezoek en de volgende zondag was de lutherse gemeente dan te gast in die andere gemeente. Tijdens een gemeenschappelijke gemeente-avond gaven de voorgangers vervolgens informatie over hun kerken en gemeenten, waarna een forum vragen van de aanwezigen beantwoordde. Een dergelijke uitwisseling vond plaats met de Doopsgezinden, de Oud-Katholieken en de Gereformeerden. Met de Oud-Katholieken werden overigens ook regelmatig gemeenschappelijke diensten gehouden. In 1971 werd voor het eerst behalve op de Goede Vrijdag ook op de paasmorgen het Avondmaal gevierd; dat is nadien een traditie geworden.

HET NIEUWE (HUIDIGE) ORGEL.

En na deze wat bonte opsomming van gebeurtenissen, nu eerst het verhaal van het nieuwe orgel, zoals ds. Mudde dat in het gemeenteblad van augustus 1971 vertelde.

"Stel U voor: op koninginnedag wordt in onze kerk, als gebruikelijk, door de christelijke oranjevereniging een "wijdingsdienst" gehouden. Het orgel; dat al dienst doet sinds 1924, speelt aan het slot van de dienst ook de regels "het vaderland getrouwe blij ik tot in de dood" en maakt deze woorden helemaal waar: achteraf moeten we zeggen dat het orgel met het spelen van het volkslied meteen zijn zwanenzang zong. Want twee dagen later, als de lutheranen hun zondagse eredienst houden, weigert het orgel alle diensten. Het blijkt onherstelbare mankementen te vertonen terzake van de pneumatische traktuur. Daar zit de kerkenraad met een geweldig probleem!

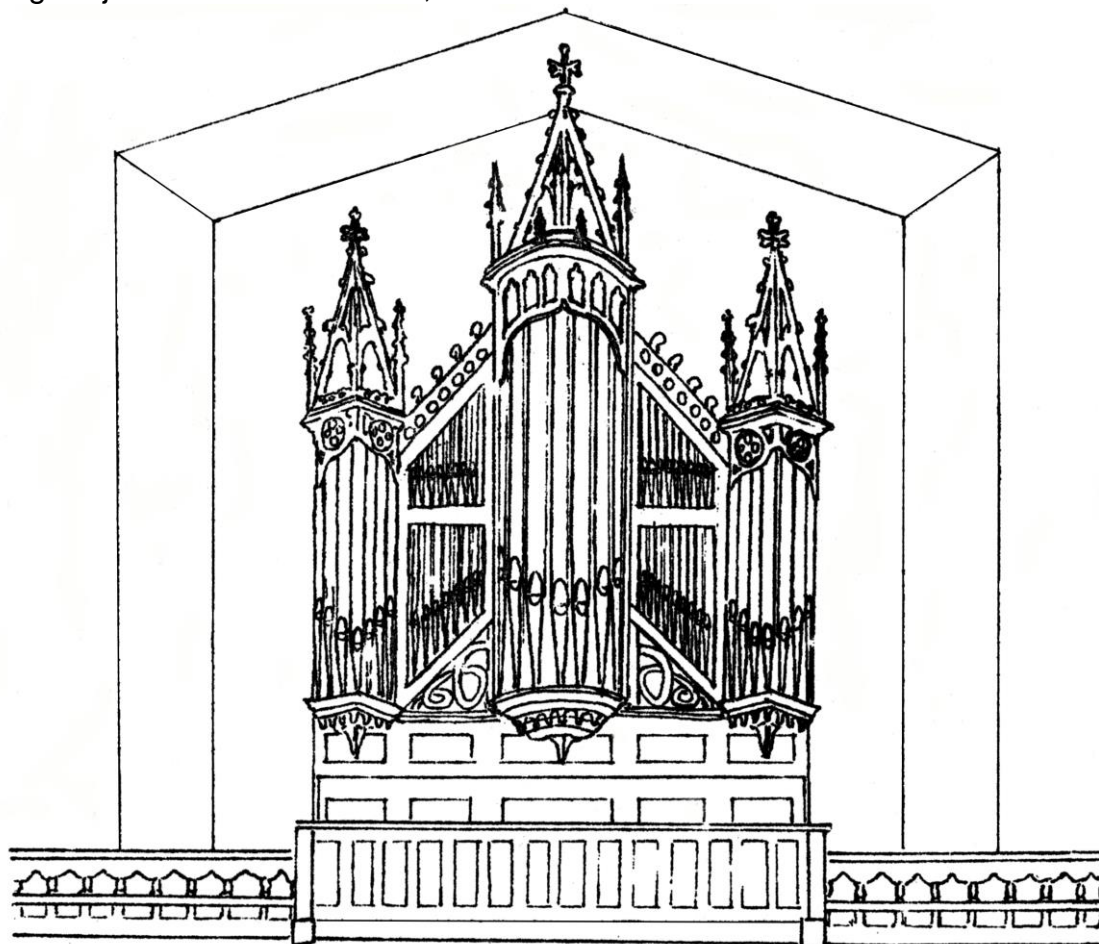
De orgelfirma Pels en Van leeuwen uit Alkmaar zegt dat vervanging door elektrische traktuur een f 20.000,- zou gaan kosten, en zo'n oplossing is niet eens ideaal. Het allerbeste zou nieuwbouw zijn, maar dan moet worden gedacht aan zo'n f 50.000,- à f 60.000,-

Maar dan krijgt de kerkenraad een tip: het klooster van de Zusters van de Goede Herder in Zoeterwoude gaat dicht. Het orgel in de kloosterkapel zou te koop zijn! Een orgelcommissie wordt op pad gestuurd, dr. Willem Mudde is bereid als deskundige mee te gaan. Op 10 mei kloppen de heren aan de kloosterpoort. Het orgel wordt kritisch en met stijgende bewondering bekeken, bespeeld, beluisterd: het is vrijwel nieuw, in 1967 bouwde de firma Van leeuwen in Leiderdorp - thans Pels en Van Leeuwen te Alkmaar - het volgens het mechanisch sleepladen-systeem. Bovendien is het orgel ook uiterlijk de moeite waard: de eikenhouten orgelkast, compleet met versieringen, is plm. 80 jaar oud en puntgaaf. Zonder twijfel zou dit orgel ideaal zijn voor onze kerk.

Enig overleg het het klooster leert dat het orgel f 20.000,- moet kosten. De firma zal de nieuwbouwgarantie van 10 jaar opnieuw laten ingaan.

Verplaatsing en heropbouw zullen f 8.000,- vergen. Het ziet er naar uit dat de gemeente voor rond f 28.000,- een orgel rijk kan worden dat ruw geschat ongetwijfeld minstens f 60.000,- waard is....

De kerkenraad pleegt koortsachtig overleg over de financiering.

Er zal hoe dan ook een lening nodig zijn: kan de synode dit leveren. Ook worden mogelijkheden bekeken om kerk en bijgebouwen verhuren. Op 28 mei komt het bericht dat de Gereformeerde kerk Vrijgemaakt (buiten verband) graag onze kerk en bijgebouwen wil huren. Op 7 juni wordt de gevraagde lening door de synode toegezegd. Op 8 juni wordt de reis naar het klooster opnieuw gemaakt, nu om het orgel te kopen!!

Maar dan zijn we er nog niet. De orgelbouwer laat weten het orgel graag nog voor midden juli te willen plaatsen. Nieuw probleem: waar zo gauw naar toe met het oude orgel? Zelf afbreken? Een hele klus! Ergens opslaan? Maar' waar laat je zo'n groot orgel? In onderdelen verkopen aan doe-het-zelvers, die nog wat gebruiken kunnen? Omslachtig!

Een advertentie in "Trouw" brengt een oplossing: nog dezelfde dag melden zich zeker zes gegadigden! Een theologisch student uit Kampen koopt het hete orgel voor f 2.000,-, om het op zijn beurt in onderdelen te gebruiken of weer te verkopen en hij zal zelf voor de demontage zorgen! Op 21 juni arriveert hij voor dag en dauw met een grote verhuiswagen en drie mede-studenten, voor de kerk. Ze kamperen met luchtbedden en al in de bovenzaal, maar het lukt: na een week vertrekken ze, een lege orgelgalerij achterlatend. Dat is een zaterdag. Maandags daarop (!) staat er opnieuw een enorme transportwagen voor de kerk: het nieuwe orgel wordt gebracht, in grote kisten zijn o.a. alle 732 pijpen goed ingepakt. Twee,

soms drie mensen zijn bijna drie weken bezig. Dan is het orgel voor gebruik klaar. Op 25 juli is het zover: voor het eerst doet het nieuwe orgel dienst in een eredienst, een kleine 150 kerkgangers maken het mee. Dankbaarheid en vreugde heersen alom!".

Tot zover het - iets verkorte - relaas van ds. Mudde. Het had nog een vervolg dat ook vermeld mag worden. Op 27 september 1971 kwam een aantal zusters van de Goede Herder uit Zoeterwoude om het orgel uit hun kapel in zijn nieuwe omgeving te zien. Ze waren een dag de gast van de lutherse gemeente en zagen met eigen ogen hoezeer hun orgel in onze kerk op zijn plaats is. Toevallig was dr. Mudde zich op het orgel aan het voorbereiden voor een orgelconcert dat hij diezelfde avond zou geven en hij liet enkele delen uit zijn programma horen. Begeleid door zusterorganiste zongen de zusters nog een lievelingslied, als waarschijnlijk toch wel definitief afscheid. Zij lieten zich de hun aangeboden maaltijd goed smaken en maakten met een kleine bus een rondrit door Den Helder, met ds. Mudde als gids. Tegen half vier vertrokken de zusters huiswaarts, waarbij moeder-overste aan ds. Mudde nog een bijdrage gaf voor het orgelfonds. Ds. Mudde schrijft in het gemeenteblad: "Dat de aankoop van het orgel ook nog eens zou leiden tot een rit met een busje vol nonnen, is weer eens een bewijs dat het leven vol verrassingen is!".

DE ZEVENTIGER JAREN.

Begin oktober 1971 hielden de Gereformeerden vrijgemaakt buiten verband hun eerste dienst in onze kerk. Er volgt nu weer een greep uit de reeks van gebeurtenissen: in augustus 1972 kwam de gemeente in het bezit van een fraai zilveren huisavondmaalsstel uit de nalatenschap van ds. Ten Rouwelaar. Op 25 augustus 1973 werd voor het eerst een gemeentedag gehouden: een honderdtal gemeenteleden was de hele dag bijeen met als thema: "Een kleine lutherse gemeente - onze kansen en mogelijkheden".

Hoogtepunten vormden een inleiding van prof. dr. Boendermaker en een gemeenschappelijke maaltijd. In datzelfde jaar - op 25 november - zong de gemeente voor het eerst uit het nieuwe Liedboek voor de kerken.

Traditioneel smeerde de Jongere Vrouwenvereniging weer honderden boterhammen voor de Strandzesdaagse - in 1973 al voor de tiende keer! -, maar nieuw was het dat deze groep in de zomermaanden enige weken met een marktkraam standplaats innam op de Juttersmarkten, een toeristisch evenement. Beide activiteiten leverden een welkome aanvulling op van de gemeentekas. Nieuw was ook een contactavond voor de lutheranen in Schagen: de eerste viel op 25 augustus 1973 en meerdere volgden. Evenzeer nieuw waren de contact-avonden voor zestigplussers, waar in november 1974 mee werd gestart.

In augustus 1975 nam ds. Mudde - na negen jaar hier te hebben gestaan - een beroep aan naar Deventer-Zwolle. Zijn afscheid zou op 31 augustus plaats vinden, maar moest wegens een spoedoperatie tijdens een vakantie in Friesland worden uitgesteld tot 19 oktober toen hij voor het laatst het Avondmaal bediende aan "zijn" gemeente. Wanneer de historicus het al niet uit eigen herinnering zou weten, dan moest hij het uit de stukken wel ontdekken: de ambtsperiode van ds. Mudde was voor de lutherse gemeente een uitstekende tijd, vol bruisende activiteit, vol belangrijke gebeurtenissen, maar ook van veel geestelijk leven. Het laatste is duidelijk af te lezen aan het sterk gestegen Avondmaalsbezoek: altijd een goede graadmeter. Tijdens de afscheidsreceptie in het Prot. Militair Tehuis bleek wel

hoeveel contacten ds. Mudde ook buiten de lutherse gemeente had!

De vacaturetijd werkte hierna eerst als een koude douche. Het kerkewerk werd zo goed mogelijk voortgezet: de gesprekskring ging met plm. 25 deelnemers de bijbel in "close reading" lezen, in latere seizoenen werden o.a. geloofsvragen en liturgische zaken behandeld; de kring werd ook meermalen omgetoverd in een liturgische werkgroep die een kerkdienst voorbereidde, bijv. kerstnachtdiensten.

Op 26 november 1976 werd in een bijzondere dienst het 150-jarig bestaan der gemeente herdacht: prof. dr. Mönnich ging voor en bediende het Avondmaal. In de kerstnachtdienst 1977 werd voor het eerst aan het slot het kerstlicht gebracht bij alle (120) kerkgangers die een kaars hadden ontvangen. In deze dienst en die op kerstmorgen werd ook voor het eerst gecollecteerd voor een petekind, Joseph Njunge, in Nairobi, Kenya; de opbrengst was echter zó groot dat nog een tweede petekind geadopteerd kon worden: Mrinalini in New Delhi, India.

Nieuw was dat het gemeenteblad - intussen in een nog eenvoudiger uitvoering, namelijk gestencild, verschijnend - in plaats van een éénhoofdige redactie, in april 1979 een echte redactiecommissie kreeg. Ook ging het blad toen weer maandelijks verschijnen, hetgeen een verbetering inhield. Ook de omvang nam toe, waardoor meer, plaats kon worden ingeruimd voor informatie uit de landelijke- en de wereldkerk, Derde wereldproblemen, hulp aan Sint Eustatius, Amnesty International, e.d.

Een andere nieuwigheid was dat de kerkeradsvergaderingen in oktober 1979 (deels) openbaar werden. Er werd / wordt echter een minimaal gebruik van gemaakt. Nog een nieuwigheid: Pasen 1979 opende met een paasontbijt.

Er zaten 54 mensen aan. In de hoofddienst ernà waren 120 kerkgangers; de kinderen van de kinderkerk speelden een paasspel.

Op 22 september 1979 werd met 63 mensen een gemeentedag gehouden in de Vredeskerk over het thema "Samen zijn is bezig zijn".

NOG GENOEG TE DOEN.

Ondanks de inspanning van velen zette de achteruitgang zich in de vacaturetijd toch voort: het kerkbezoek bleef dalen. In 1978 daalde het gemiddelde onder de 50, in 1979 bedroeg het 44, ondanks uitschieters zoals kerstnachtdiensten (125 kerkgangers), kerstmorgen (115 kerkgangers) en paasdiensten (120 kerkgangers). Ook werd het duidelijk dat de gemeente financieel niet meer de weelde van een full-time predikant zou kennen.

Dat werd dan ook het uitgangspunt van besprekingen met de heer N.L.M. Vlaming in de loop van 1979 om na zijn proponentsexamen de gemeente gedurende 3 ½ dag per week als predikant te gaan dienen. Hij werd op 13 januari 1980 geordineerd en deed daarbij tevens intrede. In de kersttijd van 1979 had hij al diensten geleid.

Enkele gebeurtenissen worden genoemd uit zijn ambtsperiode, die nog voortduurt. Met Pasen 1980 werd een nieuw avondmaalsstel in gebruik genomen, een geschenk van de Vrouwenkring (voorheen Jongere Vrouwenvereniging). Ook werd toen een nieuwe geluidsinstallatie in de kerk ingewijd.

De gesprekskring sprak twee seizoenen over het boek Openbaringen. Er werd een werkgroep ontwikkelingssamenwerking gevormd. Regelmatig vonden in het najaar gemeentedagen plaats, al min of meer een traditie. Per 1 oktober 1982 werd het ambt van koster opgeheven. Kerk en bijgebouwen worden nadien schoongehouden

door wisselende teams gemeenteleden en in de zondagse diensten verrichten kerkeraadsleden wat voorheen de koster deed. In de laatste maanden van 1982 bracht een stagiaire, studente aan het lutherse seminarie, geruime tijd in de stad aan het Marsdiep door - tot wederzijds genoeg kon na afloop worden gezegd. In februari / maart werden drie diensten door de IKON-radio uitgezonden.

Al lang was het duidelijk dat kerk en bijgebouwen een nieuwe restauratie behoeften. Plannen daarvoor omvatten zelfs een nieuwbouw van nieuwe nevenruimten naast de kerk (oudere gemeenteleden denken hierbij aan de voormalige Actie Maarten Lutherhuis!...) in plaats van een kostbare renovatie van de oude bijgebouwen: dit zou echter ook te duur worden. De financiën lieten alleen toe de buitenkant van kerk en bijgebouwen waterdicht te maken en dat kostte al f 22.000,--. Dit werk kwam, in 1982 klaar en verdere plannen moeten blijven rusten tot er weer geld gespaard zou zijn. Om daaraan te komen werd o.a. gedurende drie dagen een kunstmarkt gehouden in maart 1983 en werd ook de nieuwe kosterij verkocht. De oude kosterij zou worden afgebroken.

Een financiële strop is dat de pastorie, die sinds december 1976 werd verhuurd, al enige tijd leeg staat. Er zijn vage plannen om de pastorie om te vormen tot een verenigingscentrum.

De gemeente telt thans 130 leden en 170 doopleden naast vijf gastleden. Aan gemeentewerk is er momenteel een kinderkerk, twee catechisatiegroepen, een crèche, twee gesprekskringen (een bijbelkring en een kring over Luther), een vrouwenkring, een kantoor, een bezoekgroep, een werkgroep ontwikkelings-samenwerking, een werkgroep Schoon huis en een bouwcommissie. Vergeleken met het verleden zijn er andere vormen van gemeentewerk gekomen, maar er valt - ook in de kleiner geworden gemeente - nog genoeg te doen.

En met deze statistische gegevens moet het relaas eindigen.

Niemand weet hoe de toekomst er uit ziet. De tijd gaat echter voort.

Ook de geschiedenis van de lutherse gemeente in Den Helder gaat voort. Wat vandaag gebeurt, is morgen geschiedenis en wellicht waard eens geboekstaafd te worden.

Den helder, begin juli 1983.

De kaart is afkomstig uit de collectie van het Regionaal Archief Alkmaar
Om de ligging van de straten uit 1875 na te gaan is het een aanrader om de site:

<https://www.denhelderopdekaart.nl/>

te bezoeken.